Д 4708/1978

ПОДАРЕНО
ОТЪ
ПЕТКО ДИЧЕВЪ
1960
881
Т 622
611
Брошура II
СТОП. АКАДЕМИЯ
БИБЛИОТЕКА
Инв. № 6329 почв
1960
УНИВЕРСИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА СОФИЯ
АГРОНОМИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТЪ НА УНИВЕРСИТЕТА СОФИЯ
ИНСТИТУТЪ ПО ОБЩО ЗЕМЛЕДѢЛИЕ

Кръмни растения.

1. Фий и фиева смѣсь.

Фиятъ у насъ повечето пѫти се сѣе за сѣме, нъ неговата реколта, както и тая на всички почти бобови растения, сѣти за сѣме, е съвсѣмъ несигурна. Нъ ако фиятъ не е сигуренъ за зърно, той е почти винаги сигуренъ съ стръньта си, съ изключение на много сухитѣ пролѣти. А неговата стрънь е по-важна отъ зърното му. Неговото сѣно е почти 2 пѫти по-хранителна отъ това на естествената ливада.

Климатъ и почва. Фиятъ не е много взискателенъ къмъ климата и почвата. Той вирѣе на почти всички почви, съ изключение на мочурливитѣ, пѣсъчнитѣ и сухитѣ варовити. Най-добрѣ той вирѣе на хубавитѣ снабдени съ стара сила глинесто-пѣсъчливи, глинесто-варовити и глинесто-хумозни почви. Сушата не му понася. Той трѣбва да заеме мѣстото на уґарьта, нъ не трѣбва много начесто да дохожда на сѫщата нива. Най-рано той може да дойде на сѫщата нива на IV-та година. Нивата трѣбва да бѫде дълбоко изорана прѣзъ есеньта и ако ще се тори по-добрѣ е да се тори наесень. Ако това е невъзможно, тори се напролѣть, прѣорава се срѣдньо дълбоко и фия се посѣва.

Сѣене. фиятъ за сѣме се сѣе самъ, а за зелено въ смѣсь съ нѣкое житно разстение — най-често съ овесъ. Смѣсването на овесъ съ фия се прави съ двояка цѣлъ: 1) прѣдвардва го отъ полягване и по тоя начинъ способствува за запазване листата на фия отъ опарване, а тѣ иматъ най-голѣма хранителна стойность и 2) усигурява реколтата, защото, ако почвени, климатически или други условия не помогнатъ на фия да успѣе, овесътъ почти винаги успѣва. Фиятъ за сѣме се сѣе по възможность най-рано на пролѣть. Фиевата смѣсь се сѣе на нѣколко пѫти, за да се има зелена храна прѣзъ цѣлото лѣто, нъ у насъ при несигуренъ климатъ и смѣсьта трѣбва да се сѣе много рано, за да може да се използва зимната влага. Сѣе се въ края на февруарь — началото на мартъ. Кога ще се сѣе фиятъ самъ, хвърля се 20 кгр. сѣме на декарь, а количеството на фия и овеса въ смѣсьта зависи отъ почвата. Колкото почвата е по-добра, толковъ фиятъ ще прѣобладава и обратно. При добри почви сѣятъ $^2/_3$ по обемъ фий и $^1/_3$ овесъ, при срѣдни — по равни части, а при слаби — $^1/_3$ по обемъ фий и $^2/_3$ овесъ. Количеството на сѣмето ще бѫде: 14 кгр. фий и 5 кгр. овесъ за силни почви, 12 кгр. фий и 8 кгр. овесъ за срѣдни и 12 кгр. овесъ и 8 кгр. фий за слаби почви. Овесътъ и фиятъ не се сѣятъ наведнажъ а поотдѣлно и се заравятъ съ желѣзна браня. При много леки почви фиятъ се зарява 6—7 см., а при по-тежкитѣ почви само 2—4 см.

Грижи въ врѣме на вегетацията. Щомъ фиятъ или смѣсьта поникнатъ добрѣ, нѣма се опасность отъ буренитѣ, защото фиятъ ги изпрѣварва

и задушава, нъ има бурени, като паламидата, синапътъ и др., които могатъ да прѣвзематъ нивата, за туй трѣбва да се плѣвятъ. Ако буренитѣ сѫ много, нивата трѣбва да се покоси още зелена прѣди буренитѣ да сѫ хвърлили сѣме.

Реколта. Фиятъ за сѣме се коси щомъ като по-голѣмата часть отъ шушулкитѣ пожелтѣятъ. Не трѣбва да се чака до пълно узрѣване, защото шушулкитѣ много лесно се пукатъ и сѣмената опадватъ. Фиятъ за сѣно и фиевата смѣсь се косятъ щомъ фиятъ е въ пъленъ разцвѣтъ или най-късно веднага слѣдъ прѣцъвтяването. Чакаме ли повече врѣме, сѣното става твърдо и губи отъ хранителната си стойность. Най-добрѣ е фиевата смѣсь да се употрѣбява на зелено, нъ когато ще се прави на сѣно, трѣбва особено да се внимава при сушенето да не се уронватъ листата на фия.

Доходъ. Единъ декаръ фий при добра година ни дава 120 до 150 кгр. зърно и 250—300 кгр. слама. Фиевата смѣсь при силна почва и добра обработка може да ни даде повече отъ 2000 кгр. зелена храна или повече отъ 4—500 кгр. сѣно.

Ако веднага слѣдъ покосяването на фия или фиевата смѣсь нивата се прѣоре плитко и къмъ края на августъ се прѣоре по-дълбоко, ако за фия или смѣсьта е торено, така приготвената нива съ нищо не отстѫпва на най хубавата ялова угарь и посѣта съ пшеница тя може да ни даде най-добра реколта. Нека не се забравя, че фиятъ, както всички, пеперудоцвѣтни растения обогатява нивата съ азотъ — най скѫпата за растенията храна. Така че, вмѣсто да оставяме нивитѣ съ силна почва да стоятъ праздни на угаръ цѣла година, ний мо-

жемъ да ги посѣемъ съ фиева смѣсь, да получимъ 400—500 кгр. прѣвъзходно сѣно и съ туй пакъ да имаме отлична почва за сѣене на »необходимата« пшеница.

2. Зименъ фий.

Зимниятъ фий е по-малко взискателенъ по отношение на почвата. Той устоява добрѣ на студоветѣ и даже на влагата. Най-добрѣ той успѣва въ леко варовититѣ пѣсъчни почви съ глинеста подпочва. Неговитѣ стебла достигатъ 0·80—1·20 метра. Само когато ще го развъждатъ за сѣме, само тогасъ го оставятъ да зрѣе, инакъ той се коси всѣкога зеленъ, защото ако се чака да узрѣе, той се рони и послѣ нивата мжчно може да се очисти отъ него.

Зимниятъ фий успѣва особено добрѣ слѣдъ картофитѣ. Когато се сѣе напролѣть, трѣбва да се сѣе, колкото се може по-рано, понеже първото му развитие е много бавно. Неговитѣ стебла лесно падатъ и за туй той се сѣе или съ ржжь, ако се сѣе наесень или съ овесъ, ако се сѣе напролѣть. Понеже той устоява добрѣ на студа, сѣятъ го често прѣзъ есеньта съ ржжь, за да достави единъ ранъ откосъ отъ зелена храна, който може да бжде послѣдванъ отъ втори по-малко изобиленъ, ако първия е взетъ малко прѣди цъвтението. Вториятъ откосъ обаче не е сигуренъ. Кога се сѣе наесень, сѣе се въ началото на септември и даже по-рано. Въ случай на нужда може да се сѣе и прѣзъ октомврий. Сѣе се 10 кгр. зименъ фий съ 2—3 кгр. ржжь или 8 кгр. зименъ фий съ 3—4 кгр. овесъ напролѣть. Даже и тогасъ кога се сѣе

за сѣме, пакъ се сѣе съ ржжь или овесъ, защото тогасъ е по-сигуренъ и той лесно се отдѣля отъ ржжьта и овеса.

Всички домашни животни особено кравитѣ го ядатъ съ охота и неговата хранителна стойность е равна на тая на обикновения фий. По-добрѣ е да остава на зелено, отъ колкото да се коси. Коси се при пълното разцъвтяване или веднага слѣдъ прѣцъвтяването. Може да даде до 3500 кгр. зелена храна на декарь.

За сѣме той се сѣе по-рѣдко. Най-добрѣ е да се сѣе на линии на разстояние 20—30 см. Въ такъвъ случай се употрѣбява 7—8 кгр. фий и 2 кгр. ржжь или овесъ. Дава 80—120 кгр. сѣме на декарь.

3. Царевица.

Царевицата е прѣвъзходно кръмно разстение, кога се рѣже още зелена. Тя е това кръмно растение, което е достатъчно за всички земледѣлци, нъ което, за жалость, не се употрѣбява ни отъ единъ земледѣлецъ въ България като такова. Когато се говори на единъ български землецѣлецъ да сѣе царевица за кърма, прѣзъ това или онова врѣме, той най-напрѣдъ си прави смѣтка ще може ли да върже зърно и ще може ли да узрѣе. Той не подозира даже, че царевицата може да се орѣже прѣди да е вързала зърно и че въ тоя случай тя може да даде еднаква и даже по-голѣма полза, отъ колкото ако я оставимъ да върже зърно. Ний тукъ ще се занимаемъ само съ царевицата сѣта за кърма.

Климатъ и почва. Царевицата е растение на по-топлитѣ климати, нъ за кърма тя може да се сѣе и тамъ, дѣто сѣта за зърно тя не може да

узрѣе. Едно отъ най-голѣмитѣ достоинства на царевицата като кръмно растение е и това, че тя може да се сѣе на всички почти почви, стига тѣ да сж достатъчно богати на хранителни вещества и да не сж студени. Коренитѣ ѝ не сж много разклонени, за туй тя иска торене. По-добрѣ е да се тори наесень, нъ ако това не може да стане, тори се и рано на пролѣть. За нея може силно да се тори, защото се нѣма опасность отъ порѣзване и защото торътъ пакъ ще се повърне на нивата, като се изяде царевицата отъ домашнитѣ животни.

Мѣсто въ сѣидбообращението. У насъ царевицата за кърма трѣбва да заеме мѣстото на угарьта. Това е толкосъ по лесно, че тя може да се сѣе и по късно, а освенъ туй тя се прибира много порано отъ царевицата сѣта за зърно и отъ кореплоднитѣ растения, чийто мѣсто тя често пжти сжщо заема. Когато климатическитѣ условия позволяватъ, тя може да се сѣе като втора реколта. Тя напримѣръ може да се сѣе веднага слѣдъ прибирането на рапицата, зимния ячемикъ и др За тази цѣль стърнището се повдига веднага и се посѣва съ царевица. Изисква се само нивата да е силна. Ако имаме добрѣ направено торище, при което течнитѣ части отъ тора да се събиратъ отдѣлно, можемъ прѣди посѣването да наторимъ нивата съ тия течни части. Царевицата изтощава силно почвата, за туй, ако искаме да сѣемъ пшеница слѣдъ нея, трѣбва за царевицата силно да сме торили. Ако обаче сме покосили рано царевицата и ако разполагаме съ угнилъ торъ, можемъ да торимъ и слѣдъ нея, прѣзъ юлий мѣсецъ. Слѣдъ нея сжщо можемъ да торимъ прѣзъ юлий па даже

и прѣзъ августъ, кога торимъ съ овце. За царевицата трѣбва наесень нивата да се изоре доста дълбоко, като въ сжщото врѣме се зарови и тора. Тежкитѣ почви прѣораваме и напролѣть, за лекитѣ обаче това не е необходимо, защото при обработването се губи влагата, нъ и еднитѣ и другитѣ трѣбва добрѣ да разбрануваме, едно за да очистимъ нивата отъ бурени, друго за да разрохкаме земята.

Сѣене. Прѣпоръчватъ за кръмна царевица конския зжбъ, защото давалъ голѣма растителна маса, нъ неговитѣ стебла сж много дебели и лесно ставатъ груби и не се използватъ тъй добрѣ, както по-нежнитѣ сортове Сѣта на силни почви и прибрана въ врѣме, тази царевица при все това може да се прѣдпочете прѣдъ по-нежнитѣ сортове, които сж по-малко взискателни, даватъ по-нежни стебла, които напълно се консумиратъ отъ животнитѣ, нъ даватъ много по-малко на декаръ отъ конския зжбъ.

Сѣе се въ редове. На нѣкои мѣста я сѣятъ на разпръснато, нъ за тази цѣль нивата трѣбва да е много добрѣ изработена и много богата съ хранителни вещества. Въ такъвъ случай се получава по малко кърма, нъ пъкъ много по-доброкачествена. При все това, особено у насъ, сѣенето на редове е много по за прѣдпочитане. Разстоянието между редоветѣ е по-малко за дребнитѣ сортове и за по-слабитѣ почви, а по-голѣмо за едритѣ сортове и за силнитѣ почви. Разстоянието между редоветѣ е 40—50 см, а между растенията 15—20 см. Заравя се 2—3 см Сѣе се 10—15 кгр. сѣме на декаръ. Царевицата не никне прѣди температурата въ почвата да е 9—10° С. За това не

ВСИ „В. Коларов"
Централна библиотека
Пловдив

трѣбва да бързаме съ нейното посѣване. По-рано отъ втората половина на априлъ, а за по-студенитѣ мѣста отъ началото на май, не бива да я сѣемъ. Като я сѣемъ слѣдъ всѣки 15 деня, можемъ да имаме зелена храна отъ срѣдата на юлий до падането на есеннитѣ слани. Посѣването може да се продължи дори до края на юний мѣсецъ. За да я не ровятъ вранитѣ, сѣменатa се натопяватъ нѣколко часа въ слабъ растворъ отъ карболова киселина.

Грижи въ врѣме на вегетацията. Щомъ поникне, прѣкопава се и се разрѣдява. Могатъ обаче да се оставятъ по 2 и даже по 3 растения въ едно гнѣздо. Появятъ ли се бурени прѣкопаваме я и втори пжть, като я позаровимъ малко. 2 копанета сж достатъчни.

Използване. Въ срѣдня година първата царевица може да се реже въ срѣдата на юлий. Орѣзването става слѣдъ появяването на мжжкитѣ цвѣтове. Не трѣбва да се реже прѣзъ най-горещото врѣме прѣзъ деньтъ. Царевицата се изхранва на зелено или се изсушава за прѣзъ зимата. Тя е бѣдна на бѣлтъчни вещества, за туй кога храниимъ добитъка съ нея, трѣбва да я смѣсваме съ храна богата съ тия вещества (зелена дѣтелина, трици, кюспета), нъ въ такъвъ случай тя е прѣвъзходна храна особено за млѣчнитѣ крави. Не по-малко полезна тя е и като зимна храна. За тази цѣль тя се изсушава и складира за прѣзъ зимата. Изсушването е малко трудно, защото стеблата и сж дебели и сочни. Орѣзаната царевица се свързва на малки снопчета, които не бива да се стегатъ, и ги изправятъ по десетина на едно мѣсто. Като

ги размѣстватъ отъ врѣме на врѣме, изсушаватъ ги добрѣ и послѣ ги складиратъ или подъ стрѣха или вънъ на купа. Ако врѣмето не позволява да се изсуши, царевицата може да се *ансилира*. Ансилирането става сжщо както при дѣтелината. При ансилирането царевицата може да се реже на парчета. Това ѝ позволява да се прѣтъпче по-плътно.

Освенъ царевицата, сѣта специално за кърма, ний можемъ да добиемъ доста добра кърма и отъ царевицата сѣта за зърното ѝ. Щомъ като „свилата“ на махалкитѣ увѣхне, съ една рѣчь, щомъ като оплождането е станало, върховетѣ се орѣзватъ надъ първия листъ надъ най-горнята махалка и изсушени тѣ сж добра храна за добитъка. Трѣбва обаче да се пазимъ да не прѣбързваме съ орѣзването на върховетѣ. Оставянето царевицата да узрѣе и тогасъ да се режатъ стеблата, та да се употрѣбяватъ за храна на добитъка, не е за прѣдпочитане, защото тѣ ставатъ много дръвенисти, а споредъ проф. *Вални* върховетѣ прѣчили за развитието на махалкитѣ и зърната. Това послѣдньото обаче още не е напълно доказано.

Доходъ Доходътъ отъ кръмната царевица, изразенъ въ хранителна маса, при благоприятни почвени и климатически условия, надминава тоя отъ всички други кръмни растения. Тя може да ни даде на декаръ 4—8000 кгр. зелена маса за едритѣ сортове, 2500—4000 за по-дребнитѣ. Само цвѣклото може отчасти да стигне кръмната царевица по отношение количеството на хранителната маса получена отъ единъ декаръ Единъ декаръ царевица, сѣта за зърно, дава 250—600 кгр сухи листа и стебла.

4. Лудо просо (мохаръ).

Лудото просо е едногодишно растение. Вирѣе на лекитѣ почви съ срѣдня плодородность. Дава кърма по-добра отъ царевицата въ хранително отношение. Лудото просо иска ровка почва. Сѣе се разпръснато или на редове 20 см. единъ отъ други. Сѣе се 2 кгр. на хектаръ. Заравя се плитко. Лесно измръзва, нъ търпи добрѣ сушата Сѣе се отъ началото на май до срѣдата на юлий. Расте бърже. Коси се, когато класоветѣ се развиятъ добрѣ, нъ не се чака да узрѣе. Когато врѣмето благоприятствува, лудото просо, окосено зелено, покарва пакъ и дава добра паша за овце.

5. Кръмно цвѣкло.

Кръмното цвѣкло е едно отъ най-важнитѣ кръмни растения. Вънъ отъ туй че то е най-ефтината храна, то играе голѣма роля и съ своята сочность и съ своето съдържание на лесносмилаеми хранителни вещества. То е прѣвъзходна храна, както за млѣчната крава, така и за добитъка за угояване и за свинята и за овцата, па даже и за кокошката.

Видове. Отъ кръмното цвѣкло има много видово или както научно ги наричатъ вариетети. Тѣ се различаватъ по форма и по боя. По форма тѣ биватъ: дълги, конусовидни, яйцевидни кржгли и плоски, а по боя биватъ: бѣли, жълти и червени. Освенъ туй, тѣ се различаватъ и по съдържанието на сухи вещества въ тѣхъ. Има сортове съ повече отъ 10% захаръ, има и такива само съ 5—6%. При избирането на сорта трѣбва да

обръщаме внимание на слѣдующето: да дава много на декаръ, а сжщеврѣменно да е богато съ сухи вещества; да не е крѣхко, защото при вадѣнето лесно ще се чупи и послѣ лесно загнива; да расте надъ земята и да се вади лесно и да може добрѣ да се запазва прѣзъ зимата. У насъ изпитани добри сортове сж: Жълто Баресово (маслиновидно), дава голѣма реколта и е богато на сухи вещества, Екендорфско (мѣховидно), дава много, нъ е бѣдно на сухи вещества, Лойтевицко и Оберндорфско (кржгли) даватъ доста и второто е лесно за запазване.

Климатъ и почва. Кръмното цвѣкло е особено взискателно къмъ климата и почвата. То вирѣе най-добрѣ при влажнитѣ климати и изиска ровка, дълбока и богата съ хранителни вещества почва. Най-много му понасятъ черноземитѣ и богатитѣ съ хранителни вещества глинестопѣсъчливи почви. Съ една рѣчь, добритѣ за пшеница почви сж добри и за кръмното цвѣкло. Сухитѣ почви, пѣсъчни почви, цѣлината и иловицата не сж добри за цвѣкло.

Мѣсто въ сѣидбообращението. Кръмното цвѣкло дохожда между 2 зърнени храни. Ржжьта е по-добро прѣдшествуюше растение за него отъ колкото пшеницата, защото изтощава по-малко почвата. Отъ зърненитѣ храни най-лошъ прѣдшественикъ за цвѣклото е овеса. У насъ то сжщо ще заема мѣстото на угарьта, нъ най-трудното е за опазването му. Слѣдъ цвѣклото може да се сѣе всѣко растение, нъ най-голѣма полза ще имаме, ако сѣемъ пшеница (особено загария) и ячемикъ за бира (двуреденъ), понеже тѣ сж най-

взискателни спрямо обработката и силата на почвата, а торено ли е добрѣ за цвѣклото и обработвано ли е както трѣбва, то оставя нивата въ такова състояние, което е познато само при градинската култура. Не трѣбва само да сѣемъ цвѣклото на сжщата нива до 4 години.

Приготовление на почвата. Почвата за цвѣклото трѣбва да бжде добрѣ приготвена. Веднага слѣдъ поженването на прѣдидущето растение стърнището се повлига плитко, наесень се изорава по-възможность най-дълбоко, рано напролѣть се изорава срѣдьо дълбоко и слѣдъ това оране нивата е готова за сѣене. Ако се явятъ бурени, бранува се. За кръмното цвѣкло се тори силно и то наесень. Ако това не е било възможно, тори се напролѣть рано, нъ въ такъвъ случай торътъ трѣбва да е угнилъ.

Сѣене. Колко рано ще се сѣе, зависи отъ климата и почвата. За да поникне сѣмето на цвѣклото, нуждно е въ почвата да има 7—9°C топлина. Може да поникне и при по-ниска температура, нъ тогасъ никва много бавно и сѣмето лесно се повръжда. У насъ трѣбва да се сѣе въ по топлитѣ климати и полскитѣ почви въ края на мартъ, а при по-студенитѣ климати и по-тешкитѣ почви прѣзъ първата половина на априлъ мѣсецъ. Не трѣбва много да бързаме съ сѣенето, защото цвѣклото е чувствително къмъ студоветѣ, нъ не трѣбва и да закжсняваме, защото на цвѣклото му трѣбватъ 25—30 седмици, за да се развие. Сѣенето става или въ редове или въ гнѣзда. Сѣенето въ редове е много по за прѣдпочитане. Сѣенето въ редове се извършва съ редови сѣячки, нъ тамъ

дѣто нѣма такива, може да се извърши и съ ржка, като се правятъ бразди съ мотика или пъкъ се сѣе слѣдъ ралото, нъ сѣмето се пуска по ржба на браздата, а не по джното. Въ редоветѣ сѣмето се пуща на гжсто и послѣ се разрѣдява. Разстоянието между редоветѣ е 50—60 см. Сѣмето не трѣбва да се заравя по-дълбоко отъ 2 см., нъ на сухи леки почви може да се зарови и до 5 см. Въобще по-дълбокото заравяне е врѣдно, защото сѣмената на цвѣклото сж съ малъкъ запасъ отъ храна и ако поникнатъ отъ голѣма дълбочина, разстенията оставатъ слаби. Хвърля се $1^1/_2$—$2^1/_2$ кгл. сѣме на декаръ. На нѣкои мѣста сѣятъ цвѣклото въ разсадникъ и послѣ го посаждатъ на нивата, нъ за това се иска особено благоприятно врѣме и много работни ржцѣ, каквито у насъ едва ли ще намѣримъ негдѣ.

Грижи по оглеждането. Слѣдъ 10—14 дена цвѣклото пониква и веднага трѣбва да го прѣкопаемъ съвсѣмъ плитко. Понеже сме го сѣли гжсто и понеже отъ всѣки плодъ на цвѣклото изникватъ по нѣколко разстения (плодътъ на цвѣклото е сложенъ), то ствва нужда отъ разрѣдяване. Разрѣдяването става, когато поникналитѣ цвѣкла сж станали на дебелина колкото сламка и иматъ 4—5 листа. Разрѣдяването става така: оставяме най-едритѣ растения на разстояние 30—40 см. едно отъ друго и всички други изскубваме, като пазимъ да не поврѣдимъ избранитѣ, а това става, като ги хванемъ съ лѣвата ржка и ги притискаме у земята, а съ дѣсната изскубваме другитѣ. Така че оставяме 50—60 см. между редоветѣ и 30—40 см. между растенията. Напослѣ-

дъкъ има стрѣмление къмъ по-гжсто сѣене. Дѣйствително, получаватъ се по-малки глави, нъ количеството на сухитѣ вещества на декаръ е поголѣмо. 45 см. между растенията и редоветѣ се счита доста добро. Една-двѣ седмици слѣдъ прореждането се прѣкопава по-дълбоко втори пжть, а третьото копане се извършва обикновено слѣдъ жетва — въ началото на юлий. При копането главитѣ не се зариватъ.

Реколта. Крѣмното цвѣкло се вади въ началото на октомврий, нъ тамъ дѣто падатъ слани по-рано, то се вади и по рано. Гледа се, щото първата слана да не завари цвѣклото неизвадено. Цвѣклото се изважда, листата се отрѣзватъ съ единъ съвсемъ тънъкъ пласть отъ челото на корена, като се внимава да не се нарежe и кореня, защото наранения коренъ лесно загнива. Прѣчистенитѣ корени се направятъ на купчинки и се покриватъ съ листата или съ малко слама. Така тѣ могатъ да стоятъ на нивата нѣколко дена безъ врѣда, даже е полезно да постоятъ така, защото се махва излишната влага. Слѣдъ туй цвѣклото се складира. Складирането става на продълговати купчини въ видъ на тристѣнна призма на високо оцѣдно мѣсто, край пжть или близу до обора. За тази цѣль изкопаватъ се ями дълбоки 20—30 см. широки 1·30—1·50 метра и дълги споредъ нуждата. Цвѣклото се нарежда въ тия ями съ челата (мѣстата отъ дѣто сж отрѣзани листата) навънъ, отъ странитѣ се туря 5—10 см. слама и отъ вънъ пръсть. Купчината се стѣснява стрѣховидно на горѣ и се прави $1^1/_2$ метра висока. На върха купчината се оставя непокрита съ пръсть, а само съ слама и

така се оставя, до като температурата стане подолу и отъ 0^0 С. При настжпването на студоветѣ върхътъ на купчината се открива, прѣглежда се, дали нѣма загнили глави, такивато се отстраняватъ, и тогасъ се покрива съ пръсть. Отначало се туря 5—10 см. пръсть, но съ усилването на студа и пръстьта се увеличава. Колко пръсть ще се тури зависи отъ климата. 10—30 см. пръсть на повечето мѣста сж достатъчни, нъ на мѣста може да стане необходима и повече пръсть. Въ Южна България повече е опасно отъ топлината, отъ колкото отъ студа. Нѣкои авторитети прѣпоржчватъ да не се туря слама, защото щѣла да мухляса и да разпространи мухъла и въ цвѣклото и по много още други причини. Въ Садовското Земледѣлчеуко училище е запазвано цвѣкло съ и безъ слама, нъ щомъ се е внимавало добрѣ при складирането на цвѣклото и въ единия и въ другия случай резултатитѣ сж били добри. Даже купчинитѣ съ слама сж били по пълно запазени отъ тѣзи безъ слама. Добрѣ приготвеното за зимуване цвѣкло може да се запази неповрѣдено дори до мѣсецъ априлъ. Трѣбва най много да се внимава да не се туря въ купчинитѣ нито прѣчупено, нито наранено, нито осланено цвѣкло, защото то загнива, и достатъчни сж нѣколко загнили глави за да развалятъ цѣлата купчина. Пръстьта за покриване на купчината се вади околовръсть на разстояние 40—50 см. цалечъ отъ нея, така че около нея да се образува единъ каналъ, който служи за отвеждане дъждовната вода.

При ваденето на цвѣклото разкрива се отъ единия край и слѣдъ изваждането нуждното за цѣлия день цвѣкло, добрѣ се запушва, за да нѣма

достъпъ ни влагата ни студа. Малко количество цвѣкло се запазва добрѣ и въ сухи прохладни изби, нъ не трѣбва да се натрупва на дебели пластове.

Болести и неприятели. Най-вързия неприятель на цвѣклото е *нематодата*. За щастие тя въ България още нигдѣ не се е показала, нъ не е злѣ да знаемъ признацитѣ на нейното нападение и срѣдствата да се прѣдвардимъ отъ нея. Тя не напада само отдѣлни растения а всички растения на извѣстно мѣсто, за туй въ нападнатата нива се явяватъ по-голѣми или по-малки пятна, които все повече и повече се увеличаватъ. Нападнатитѣ растения посърнуватъ, добиватъ матовъ зеленъ цвѣтъ, слѣдъ туй пожълтяватъ и съвършенно изсъхватъ. Извадимъ ли такива растения, ще видимъ по коренчетата имъ бѣлѣзникави подутинки, които по-послѣ ставатъ кахвяви. Тѣзи подутинки не сж нищо друго освенъ женскитѣ на едно малко червейче сродно на трихината, което е разпукнало коренчего. Това червейче се размножава извънрѣдно бърже и лесно прѣминава отъ растение на растение. Всички срѣдства противъ него сж се оказали безполезни. Не помага даже и туй да не се сѣе нѣколко години подъ редъ цвѣкло на нападнатата нива, защото то живѣе и по много други растения (овесъ, синапъ, синчецъ и др.). Ячемикътъ ленътъ и конопътъ не се нападатъ отъ нематодата. Единственого срѣдство противъ нематодата се състои въ слѣдующето: щомъ се забѣлѣжатъ нападнати отъ нематода пятна, забикалятъ се съ дълбокъ ровъ, прѣкопаватъ се и се посѣватъ съ рапица. Нематода много обича рапицата и още до като рапицата е покарала 5—6 листа и нематодата се загнездя въ нейнитѣ стебла. 5 седмици слѣдъ поникването на рапицата, тя се окосява, изсушава се и се изгаря, съ това се изгарятъ и загнезденитѣ въ нея нематоди. Изваденитѣ заразени цвѣкла сжщо се изгарятъ, или се поливатъ съ варь и се турятъ въ компоста. Нѣколко години нивата се сѣе съ растения които не се нападатъ отъ нематодата Това червейче на нѣкои мѣста прави такива пакости, че просто прави невъзможно сѣнето на цвѣклото. Слѣдъ цвѣкло заразено съ нематода по никой начинъ не бива да се сѣе овесъ.

Переноспората сжщо напада цвѣклото. Противъ нея помага бордолезовия разтворъ, нъ съ 3% варь и 3% синъ камъкъ.

Много по-опасна отъ пероноспората е друга една болесть причиняюща гниенето на горнята часть отъ главата на цвѣклото и се нарича »гниене на сърдцето«. По листата се появяватъ бѣлѣзникави пятна, листата се усукватъ, пожелтяватъ и послѣ почерняватъ, шийката на корена се напуква, почернява и се разваля. Забѣлежатъ ли се такива растения, трѣбва да се изгарятъ. На нападната отъ тази болесть нива не бива да се сѣе нѣколко години цвѣкло.

Доходъ. Крѣмното цвѣкло дава на декаръ 4000 до 6500 кгр. или срѣдньо 5000 кгр. корени. Имало е обаче случаи, дѣто то е давало до 9000 кгр. на декаръ.

Произвеждане на сѣме. Още на нивата се избиратъ ония растения, чиито голѣмина и форма ний желаемъ да имаме отъ всичкитѣ растения. Тѣзи растения се оставятъ добрѣ да узрѣятъ. Изваждатъ се и листата имъ се орѣзватъ на ви-

сочина 3—4 см. Коренитѣ се запазватъ въ изба въ сухъ пѣсъкъ. Напролѣть, кога нѣма опасность отъ пролѣтнитѣ мразове, въ мартъ или априлъ, тѣ се посаждатъ на 1 метъръ растояние единъ отъ други и се заравятъ толкосъ колкото сж били въ земята, кога сж расли. При покарването на листата, нивата се прѣкопава и слѣдъ туй се прѣкопава всѣки пжть, кога се окаже нуждно. Трѣбва да забѣлѣжимъ, че най-добрата почва за кръмното цвѣкло е най-добра и за цвѣклото за сѣме. За него почвата се обработва много добрѣ. Дълбокото есенно оране е сжщо тъй необходимо тукъ, както и при кръмното цвѣкло. Обикновено за цвѣклото за сѣме не се тори, а нивата трѣбва да е била торена за прѣдшествующето растение. Щомъ като по голѣмата часть отъ плодовегѣ сж узрѣли, цвѣклото се орѣзва, вързва се на малки снопчета и тѣзи послѣднитѣ се изправятъ по нѣколко на едно мѣсто, до като стеблата изсъхнатъ добрѣ и слѣдъ туй се овършава.

Единъ декаръ, посаденъ съ цвѣкло за сѣме, може да ни даде 100—300 кгр. сѣме, което у насъ се продава 1 левъ килото.

6. Тиква.

У насъ на много мѣста тиквата едва ли не ще е по-доходна отъ кръмното цвѣкло. Тя е похранителна отъ него, защото освенъ въглехидратитѣ, които се съдържататъ въ нейното месо, нейнитѣ сѣмена сж богати на мастни и бѣлтъчни вещества. Тиквата вирѣе добрѣ на силни хумозни почви, на прѣсно-наторени почви и даже на нрѣсноразорана цѣлина. Нивата, която ще се сѣе съ

тикви се изорава дълбоко на есень. Гледа се да се извади свѣжа пръсть отгорѣ. Напролѣть пакъ се изорава, като прѣди туй се натори. Ако стане нужда, нивата се прѣбранува съ тежка желѣзна браня. Тиквата се сѣе въ гнезда на разстояние 2·50—3 метра едно отъ друго. Сѣе се когато вече нѣма опасность отъ слана — въ втората половина на априлъ. Сѣе се или като сѣмето се ржжи, или безъ особено приготовление. Когато сѣмето се ржжи, трѣбва да се сѣе въ влажна почва или всѣко гнѣздо да се полива слѣдъ засѣването. Ржженето се извършва въ торъ. Сѣмената се зариватъ съвсемъ плитко. Турятъ се 3—4 сѣмена въ едно гнѣздо. Понеже тиквата се развива много бавно, то за да използуваме нивата по-пълно, посѣваме между гнѣздата цвѣкло, моркови или пъкъ царевица, нъ царевицата трѣбва да се сѣе моого рѣдко.

Щомъ се яватъ бурени, нивата се прѣкопава, това се прави до тогасъ, до като е възможна работа между дългитѣ стебла на тиквата.

Тиквата е прѣвъзходна храна за добитъка, нъ има единъ недостатъкъ, че мжчно се запазва. Има видове обаче, които обрани съвършено узрѣли, и запазени въ топло и сухо помѣщение, могатъ да изтраятъ до пролѣть, нъ въ голѣмо количество този начинъ на запазване е почти невъзможенъ. На този недостатъкъ обаче може да се помогне съ ансилирането. Тиквата се ансилира въ трапове сжщо както дѣтелината. За тази цѣль тиквитѣ се нарѣзватъ на тънки парчета и се туря единъ пласть тикви единъ пласть плѣва, или пъкъ нарѣзани на дребно стебла отъ царевица и т. н. т.

до като трапътъ се напълни. Всичко това добрѣ се отъпква и се покрива съ 40—50 см. пръсть. Ферментацията става сжщо както при дѣтелината. Употрѣблението сжщо е както при ансилираната царевица или дѣтелина.

София, 15. XI 1907 г. *Ж. Ганчевъ.*

